

## ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ

## PROBLEMS AND PROSPECTS OF IMPLEMENTING A COMPETENCY-BASED APPROACH IN THE TRAINING OF FUTURE HUMANITIES PROFESSIONALS

Савченко О.В.,

[orcid.org/0000-0002-3403-5442](https://orcid.org/0000-0002-3403-5442)

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри філології та перекладу

Українського державного хіміко-технологічного університету

У статті здійснено комплексний аналіз концептуальних, нормативних, організаційно-методичних та психолого-педагогічних аспектів впровадження компетентнісного підходу у вищу гуманітарну освіту. Розглянуто філософсько-педагогічні засади формування компетентностей, особливості адаптації європейських рамок кваліфікацій до українського контексту, практику проектного навчання, цифрового портфоліо, самооцінювання й фасилітації. Особливу увагу приділено аналізу змісту та структури освітніх програм провідних українських ЗВО, форм оцінювання, проблемі недостатньої участі роботодавців та слабкої міждисциплінарної інтеграції.

У процесі дослідження використано кількісні й якісні методи: опитування студентів і викладачів, інтерв'ю зі стейкхолдерами, аналіз офіційних документів і наукових публікацій. Виявлено, що, попри декларативну підтримку концепції компетентнісного навчання, її реалізація в освітній практиці залишається фрагментарною, а система оцінювання компетентностей – малоефективною. Наявні розбіжності між стратегічними завданнями та реальною педагогічною практикою свідчать про потребу в концептуальній та інституційній модернізації підходів до формування та розвитку фахових компетентностей.

У статті обґрунтовано необхідність професійного розвитку викладачів як фасилітаторів навчального процесу, створення наскрізних механізмів оцінювання, впровадження електронного супроводу освітньої траєкторії студента, активізацію залучення роботодавців у формування змісту навчання. Запропоновано стратегічні напрями вдосконалення підготовки фахівців гуманітарного профілю до 2030 року на основі принципів міждисциплінарності, академічної доброчесності, соціальної відповідальності та орієнтації на результат. У результаті реалізації таких підходів можлива якісна трансформація системи вищої гуманітарної освіти відповідно до викликів XXI століття.

**Ключові слова:** компетентнісний підхід, гуманітарна освіта, фахова підготовка, міждисциплінарність, фасилітація.

This article presents a comprehensive analysis of the conceptual, regulatory, organizational-methodological, and psychological-pedagogical aspects of implementing a competency-based approach in higher humanitarian education. It examines the philosophical and pedagogical foundations of competence formation, the adaptation of European qualification frameworks to the Ukrainian context, and the use of project-based learning, digital portfolios, self-assessment, and facilitation. Particular attention is paid to the analysis of the content and structure of academic programs in leading Ukrainian universities, forms of assessment, limited employer involvement, and weak interdisciplinary integration.

The research methodology combines quantitative and qualitative methods: surveys of students and teachers, stakeholder interviews, and analysis of official documents and academic publications. The findings reveal that despite policy support for competency-based education, its implementation in practice remains fragmented and the existing systems for assessing competencies are largely ineffective. Discrepancies between strategic goals and actual teaching practice point to the need for both conceptual and institutional modernization of professional training.

The article substantiates the importance of faculty development as facilitators of the learning process, the creation of holistic assessment mechanisms, the integration of digital monitoring tools for tracking student learning trajectories, and increased engagement of employers in curriculum development. Strategic directions for enhancing the training of humanities professionals by 2030 are proposed, based on the principles of interdisciplinarity, academic integrity, social responsibility, and outcome-based learning. These approaches aim to enable the effective transformation of higher education system in response to the challenges of the 21st century.

**Key words:** competency-based approach, humanities education, professional training, interdisciplinarity, facilitation.

Трансформаційні процеси в українській системі освіти, які обумовлені інтеграцією у європейський освітній простір, формуванням відповідних знань і запитами ринку праці, актуалізують потребу в оновленні методологічних засад вищої освіти. Особливої ваги це набуває у сфері гуманітарної підготовки, яка традиційно

асоціювалася з академічністю, абстрактністю та теоретизмом. В умовах глобалізації, цифровізації й зростаючої мобільності, гуманітарні спеціальності мають не лише підтримувати культурну ідентичність, а й забезпечувати практичну конкурентоспроможність випускників на сучасному ринку праці.

Компетентнісний підхід пропонує переорієнтацію навчального процесу з передачі знань на формування інтегрованих якостей особистості – здатності успішно діяти в професійних, соціальних, міжособистісних ситуаціях. Він виступає відповіддю на виклики часу, адже вимагає від здобувача освіти не лише володіння теоретичними знаннями, а й здатності їх мобілізувати в умовах невизначеності, розв'язання комплексних завдань, прийняття рішень у міждисциплінарному та міжкультурному середовищі. Саме тому компетентнісний підхід дедалі частіше визначається як концептуальний вектор розвитку освіти XXI століття, що об'єднує педагогічну ефективність із соціальною значущістю результатів навчання.

**Постановка проблеми.** Незважаючи на нормативне закріплення компетентнісного підходу (Національна рамка кваліфікацій, стандарти вищої освіти, освітні програми), спостерігається розрив між задекларованими освітніми результатами та реальним освітнім процесом. У багатьох закладах гуманітарного профілю відсутні чіткі критерії сформованості компетентностей, не проводиться їх діагностика, освітній процес залишається зорієнтованим на знання, а не на результат. Це знижує ефективність навчання і не забезпечує адаптацію випускників до умов сучасного ринку праці.

Водночас виклики, пов'язані з цифровізацією, інформаційною перенасиченістю, глобальними соціокультурними змінами, потребують гнучкої, адаптивної моделі навчання. Гуманітарна освіта повинна навчити студента не тільки знати, а й діяти, взаємодіяти, оцінювати, вирішувати проблеми, застосовувати здобуті знання в реальних соціальних контекстах. У цьому контексті компетентнісний підхід є не просто педагогічною інновацією, а вимогою часу. Його реалізація в гуманітарній сфері стикається з низкою труднощів: невідповідність традиційних форм навчання новим парадигмам, недостатня готовність викладачів до ролі фасилітаторів, слабкий зворотний зв'язок із професійним середовищем.

Таким чином, постає проблема теоретичного й практичного осмислення шляхів ефективної імплементації компетентнісного підходу в систему підготовки фахівців гуманітарного профілю – з урахуванням міжнародного досвіду, національних освітніх традицій і сучасних соціальних викликів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Компетентнісний підхід до освіти є об'єктом активного дослідження як на міжнародному

рівні, так і в українському академічному дискурсі. Вагомий внесок у розроблення теоретико-методологічних основ реалізації компетентнісного підходу був зроблений О. П. Савченко; особлива увага була приділена його значущості для формування цілісного комплексу знань, умінь, навичок і цінностей студентів у системі вищої освіти [4]. Т. В. Сергієнко досліджує специфіку застосування компетентнісного підходу у процесі викладання української мови як іноземної, зокрема для студентів медичних університетів, акцентуючи увагу на формуванні комунікативної компетентності як основи міжкультурного фахового спілкування [5]. І. В. Вакулова аналізує нормативно-правову базу освіти в контексті інноваційного розвитку, наголошуючи на важливості компетентнісного підходу як основи формування інноваційної особистості у процесі професійної підготовки [1]. Історико-педагогічний аспект розвитку компетентнісного підходу у вищій освіті України глибоко досліджено О. М. Другановою, яка простежує еволюцію відповідних теоретичних концепцій і практичних рішень у цій сфері [2]. Загальнопедагогічний погляд на компетентнісний підхід як нову парадигму розвитку освіти представлений у праці Л. Л. Хоружої, яка обґрунтовує його роль у формуванні цілісного та ефективного освітнього середовища [7]. О. І. Пометун визнає підходи до розроблення навчальних матеріалів, що формують та розвивають ключові та предметні компетентності учнів [6]. О. В. Овчарук вивчав міжнародний досвід і механізми адаптації підходу до українських реалій [3].

Таким чином, українська наукова традиція у сфері компетентнісного підходу активно розвивається і збагачується аналітичними моделями, що можуть бути інтегровані у практику вищої гуманітарної освіти.

Особливе місце в контексті дослідження займає аналіз напрацювань міжнародних організацій. У європейському контексті ґрунтовні теоретичні засади були закладені в доповіді ЮНЕСКО під керівництвом Жака Делора «Learning: The Treasure Within» [8], де наголошується на чотирьох стовпах освіти: навчитися знати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися бути. Ці принципи стали основою для розробки європейських рамок компетентностей. Д. Кеннеді [10] запропонував практичні механізми для опису навчальних результатів і їх вимірювання в освітньому процесі. У межах проєкту «Tuning Educational Structures in Europe» [11] було створено систему орієнтирів для побудови програм

за результатами навчання, з чітким урахуванням компетентнісних моделей.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Незважаючи на наявність значної кількості теоретичних розробок, залишається потреба в адаптації цих моделей до особливостей гуманітарної освіти в Україні, з урахуванням ментальних, ціннісних і методологічних традицій національного академічного простору. Саме це й визначає актуальність подальшого прикладного аналізу проблеми.

**Завдання** статті полягає в систематизації наявного теоретико-практичного матеріалу, виявленні проблеми та перспективи впровадження компетентнісного підходу у підготовці гуманітаріїв, окресленні напрямів його модернізації.

У дослідженні застосовано міждисциплінарний підхід, який поєднує якісні та кількісні методи. Було проведено порівняльний аналіз європейських і українських освітніх моделей, контент-аналіз освітніх програм гуманітарного профілю, фокус-групові інтерв'ю з викладачами та студентами, а також статистичне узагальнення результатів педагогічних експериментів, проведених у закладах вищої освіти. Окрему увагу приділено логіко-семантичному аналізу ключових категорій: «компетентність», «результат навчання», «фахова готовність». Завдяки цим методам вдалося виявити розрив між формальними деклараціями компетентнісного підходу та його реальним функціонуванням у педагогічній практиці, зокрема у розробці та реалізації освітніх програм.

Кількісна частина дослідження включала опитування 78 викладачів гуманітарних спеціальностей з 7 українських ЗВО, а також 226 студентів освітнього рівня бакалавра і магістра. Респондентам пропонували оцінити практики оцінювання, роль викладача, наявність індикаторів сформованості компетентностей. Дані були оброблені з використанням методів описової статистики та факторного аналізу.

Якісна частина базувалася на напівструктурованих інтерв'ю з ключовими стейкхолдерами – деканами факультетів, викладачами-методистами, представниками студентського самоврядування, а також роботодавцями. Метою було з'ясувати проблеми впровадження компетентнісного підходу, ставлення до педагогіки партнерства та очікування від гуманітарної освіти.

Таким чином, методологічна база дослідження забезпечила комплексний, багатовимірний аналіз проблеми, дозволивши отримати емпірично підтверджені висновки та сформулювати практичні

рекомендації щодо підвищення ефективності компетентнісної підготовки у сфері гуманітаристики, зокрема у розробці та реалізації освітніх програм.

Було проаналізовано 12 освітніх програм із гуманітарного профілю (філологія, культурологія, філософія, історія) у п'яти провідних ЗВО України. У 9 з них результати навчання формулюються через компетентності, проте лише у 3 виявлено наявність чіткої системи їх оцінювання. Спостерігається тенденція до дублювання знанневого підходу під виглядом компетентнісного. Більшість програм містять узагальнені формулювання, без розгорнутих описів поведінкових індикаторів, які дозволяють оцінити рівень сформованості компетентностей.

Також було проведено аналіз типових форм проміжного і підсумкового контролю: понад 80% дисциплін оцінюються традиційними методами – тестуванням, заліками, письмовими роботами, які не передбачають автентичного оцінювання. Тільки у 2 програмах використовуються портфоліо, самооцінка або взаємооцінювання студентів, які є важливими інструментами компетентнісного підходу, оскільки не лише фіксують навчальні досягнення, а й формують ключові компетентності – саморефлексію, критичне мислення, відповідальність і комунікацію. Вони забезпечують глибше, більш особистісно орієнтоване оцінювання, ніж традиційні форми контролю.

Було також досліджено наявність міждисциплінарних модулів – такі модулі є лише у 3 з 12 програм, причому інтеграція є поверховою. Студенти зазначають у відгуках (згідно з анкетуванням), що не бачать практичної цінності окремих дисциплін через відсутність зв'язку з реальними професійними завданнями.

Таким чином, загальна картина вказує на фрагментарність і декларативність реалізації компетентнісного підходу, що потребує переосмислення всієї логіки освітнього дизайну.

Водночас приклади Київського університету імені Б. Грінченка, Українського католицького університету, Сумського державного університету демонструють ефективність практик проектного навчання, кейс-аналізу, цифрових портфоліо, супроводу навчання менторами.

Ключовим бар'єром є недостатня підготовленість викладачів до роботи в умовах нової парадигми. Бракує розуміння принципу «навчання через діяльність», освітнього дизайну, цифрових методів оцінювання. За результатами фокус-груп з викладачами чотирьох провідних ЗВО, 76%

педагогів визнали, що не мають системного уявлення про інструменти формування оцінювання та методи вимірювання компетентностей. Ще 61% не проходили професійного навчання щодо фасилітаційного підходу до викладання.

Аналіз виявив також структурну розбалансованість між нормативними документами, які регламентують компетентнісний підхід, та щоденною викладацькою практикою. Значна частина педагогів продовжує користуватись традиційними формами контролю знань – усними опитуваннями, письмовими роботами, що не передбачають виявлення рівня сформованості поведінкових та ціннісних компонентів компетентностей. Розвитку ситуації не сприяє й те, що навчальні плани не включають обов'язкових модулів з розвитку компетентностей викладачів. Хоча в окремих ЗВО вже запроваджуються факультативні курси, спрямовані на розвиток навичок фасилітації (організації процесу колективного розв'язання проблем у групі), критичного мислення, формування оцінювання та цифрової педагогіки. Наприклад, у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» діє програма підвищення кваліфікації викладачів, що включає модулі з дизайну змішаного навчання, педагогіки партнерства та інструментів Google for Education. У Львівському національному університеті ім. Івана Франка реалізується курс, присвячений компетентнісному підходу в університетському викладанні, який містить тренінги з інтерактивних методів, створення навчальних результатів, оцінювання soft skills та роботи з портфоліо.

Серед запропонованих рішень – запровадження професійного розвитку викладачів на основі принципів педагогіки партнерства, що передбачає горизонтальні взаємини між викладачем і студентом, спільне визначення цілей навчання, рефлексивний зворотний зв'язок. Крім того, актуальною є розробка і впровадження електронних систем моніторингу компетентностей як бази даних, що дозволяє відстежувати прогрес студента в опануванні кожної окремої компетентності протягом навчального циклу.

Необхідно впроваджувати обов'язкові курси з фасилітації, супроводу розвитку компетентностей, розвитку критичного мислення, а також міждисциплінарні воркшопи, симуляції, рефлексивні практики, що сприяють формуванню цілісної гуманітарної компетентності як інтегрованого результату освіти. Такі зміни мають супроводжуватися створенням внутрішніх систем забезпечення якості освіти, орієнтованих на процесуальний підхід до результатів навчання. Це вимагає не

лише технічних ресурсів, але й переосмислення освітньої культури як такої.

З урахуванням поставлених цілей у Стратегії розвитку вищої освіти України на 2022–2032 роки, а також євроінтеграційного курсу держави, компетентнісний підхід має бути інтегрований у всі рівні управління освітнім процесом до 2030 року. Передбачається створення єдиної цифрової платформи оцінювання компетентностей студентів, розширення мережі міжуніверситетських програм із міждисциплінарною орієнтацією, розвиток системи сертифікацій і мікрокваліфікацій, а також посилення ролі дуальної освіти. Значна увага буде приділятися формуванню soft skills і digital skills, адаптованих до вимог суспільства знань і економіки інновацій.

До 2030 року також очікується перегляд стандартів вищої освіти в напрямку більшої орієнтації на результати навчання, вимірювані не тільки академічними, а й поведінковими та соціальними індикаторами. Таким чином, компетентнісний підхід перетвориться з формальної вимоги на змістовну основу реформування української гуманітарної освіти. практик реалізації компетентнісного підходу в гуманітарній освіті для виявлення універсальних та специфічних механізмів його адаптації.

**Висновки.** Компетентнісний підхід має потенціал стати ключовою платформою оновлення гуманітарної освіти. Його ефективне впровадження можливе за умови глибокого системного переформатування освітньої практики, що передбачає: 1) розробку програм на основі національних рамок кваліфікацій; 2) створення наскрізних механізмів моніторингу та оцінювання сформованих компетентностей; 3) забезпечення педагогічної автономії для впровадження новітніх методик навчання; 4) міждисциплінарну інтеграцію освітніх компонентів; 5) посилення зв'язку з ринком праці, зокрема залученням роботодавців до формування навчального контенту.

Успішне впровадження вимагає нової ролі викладача, який має поєднувати функції консультанта, фасилітатора, модератора групових процесів. Водночас це потребує оновлення системи професійного розвитку педагогічних працівників, включно з формуванням цифрових та етичних компетентностей.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на формування емпіричних моделей діагностики гуманітарних компетентностей, розробку цифрових інструментів персоналізованого супроводу навчання, аналіз впливу педагогіки партнерства на ефективність набуття фахових навичок.

Перспективним є міжнародний компаративний аналіз практик реалізації компетентнісного підходу для виявлення універсальних та специфічних механізмів його адаптації, створення цифрової моделі фахової компетентності, вивчення впливу мікрокваліфікацій на підвищення якості гуманітарної освіти, а також аналіз впливу дуальної моделі освіти на розвиток прикладних компетентностей у сфері гуманітаристики.

Крім того, важливою перспективою є дослідження впливу соціально-емоційного навчання на

розвиток гуманітарних компетентностей, включення стійкості, емпатії, етичної відповідальності до переліку наскрізних ціннісних компонентів навчального процесу. Це дозволить забезпечити комплексну підготовку фахівця нової генерації – з широким світоглядом, високим рівнем відповідальності, готовністю до адаптації в глобалізованому світі. практик реалізації компетентнісного підходу в гуманітарній освіті для виявлення універсальних та специфічних механізмів його адаптації.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вакулова І.В. Інновації в освіті: компетентнісний підхід. *Культурологічний альманах*. 2022. № 3. С. 199–208.
2. Друганова О.М. Компетентнісний підхід у вищій освіті України: історико-педагогічний аспект. *Компетентнісний підхід у вищій школі: теорія та практика* : колективна монографія / за ред. О.А. Жукової, А.І. Комишана. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. С. 13–39.
3. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
4. Савченко О.П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. 2010. № 3. С. 16–20.
5. Сергієнко Т.В. Компетентнісний підхід до навчання української мови як іноземної в медичних університетах. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 2. С. 99–111.
6. Пометун О.І. Реалізація компетентнісного і діяльнісного підходів у сучасному підручнику історії. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 2. С. 146–157.
7. Хоружа Л.Л. Стратегія і тактика впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку фахівців. *Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри* : монографія / за ред. В.О. Огнев'юк, Л.Л. Хоружа, С.О. Сисоєва, Н.М. Чернуха, Н.О. Терентьева. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2015. С. 45–54.
8. Delors J. Learning: The Treasure Within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century. Paris : UNESCO Publishing, 1996. 312 p.
9. European Commission. Key Competences for Lifelong Learning. Brussels : European Commission, 2018. 24 p.
10. Kennedy D. Writing and Using Learning Outcomes. A Practical Guide. Cork : University College Cork, 2007. 52 p.
11. Tuning Educational Structures in Europe. Reference Points for the Design and Delivery of Degree Programmes in Education. Bilbao : Universidad de Deusto, 2009. 215 p.